

УДК 003.349(477)“16”:091:930.2-047.29

Т. А. Добрянська
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського

**УКРАЇНЬСЬКА КИРИЛИЧНА РУКОПИСНА КНИГА XVII СТ.
З ФОНДІВ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НБУВ:
КОДИКОЛОГО-ПАЛЕОГРАФІЧНЕ ВИВЧЕННЯ Й ОПISУВАННЯ**

Розглянуто основні напрями та ступінь сучасного кодиколого-палеографічного вивчення й описування української кириличної книги XVII ст., що зберігається у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, проаналізовано ступінь дослідження задекларованої проблематики.

Ключові слова: українська кирилична рукописна книга XVII ст., кодикологія, палеографія, філігранологія, археографічний опис.

Ученими Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Л. Дубровіною, О. Гальченко, Л. Гнатенко, О. Івановою, М. Іванніковою, Е. Клименко та науковцями інших установ – Я. Запаском, В. Фрис, Ю. Ясиновським, Г. Чубою, М. Боянівською та іншими активно вивчаються й науково описуються середньовічні слов'янські кириличні, зокрема українські, рукописні книги, що зберігаються у фондах Інституту рукопису (далі ІР НБУВ). Розроблена кодикологія та кодикографія української рукописної книги [1].

Українська рукописна книга XVII ст. як об'єкт кодикології, палеографії та археографії почала всебічно досліджуватися переважно з 90-х років XX ст. Проведення історіографічного огляду праць, присвячених кодиколого-палеографічному вивченню й описуванню української кириличної рукописної книги XVII ст. у фондах ІР НБУВ, є *актуальним* для оцінки ступеня опрацювання й описування рукописної книжкової спадщини цього періоду. Українські кириличні рукописні книги XVII ст., що входять до складу рукописних зібрань та колекцій різних релігійних та світських установ, які зараз зберігаються в ІР НБУВ, описані й зафіксовані лише в фондових каталогах кінця XIX – початку XX ст.: М. Петрова (1875–1904) [2], О. Лебедєва (1916) [3], В. Березіна (1881) [4], С. Маслова (1910) [5], М. Сперанського (1900-1905) [6], С. Щеглової (1916) [7] та інших фахівців, при цьому вони далеко не завжди атрибутовані як українські. Дані цих

каталогів потребують сучасного наукового критичного перегляду й переописання. *Метою* нашої статті є виявлення опублікованих новітніх описів українських кодексів XVII ст.

Проблемі збирання та наукового описування рукописно-книжної спадщини України в другій половині XIX – 30-х роках XX ст. присвячена найбільш ґрунтовна на сьогодні монографічна праця С. Міщука, в якій значна увага приділена й фондам ІР НБУВ (2009) [8]. Ученим також встановлено історію, склад та наукові дослідження рукописних та книжних зібрань Волині в ІР НБУВ (2007; 2008) [9]. Основні напрями вивчення української рукописної книги XVII ст. в Україні в другій половині XIX–XX ст., зокрема в ІР НБУВ, проаналізовані в статті М. Іваннікової (2002) [10], менше уваги приділено розвитку історіографії 90-х років XX ст. Кирилична рукописна книга XVII ст. в зібраннях ІР НБУВ загально розглянута в окремій статті М. Іваннікової (2002) [11]. Вивчення української кириличної рукописної книги XVII ст. як об'єкта кодикології, палеографії, філігранології, мистецтвознавства та археографії в 90-х роках XX – 10-х роках XXI ст. подано в огляді Т. Добрянської, де надано також інформацію й про кодекси ІР НБУВ (2013) [12].

З 90-х років XX ст. українськими вченими захищено ряд кандидатських дисертацій з середньовічної східнослов'янської, зокрема української, кириличної рукописної книги. В них кодикологічно та палеографічно досліджувалися й окремі українські кодекси XVII ст., що зберігаються в зібраннях та колекціях ІР НБУВ: так, М. Боянівська вивчала питання виробництва й поширення української рукописної книги в XV – першій половині XVII ст. (1994) [13]; В. Фрис – кодикологічні особливості та регіональні аспекти рукописної книги в Україні в XVI – першій половині XVII ст. (1994) [14]; О. Гальченко – опрацювання середньовічних східнослов'янських рукописних кодексів та стародруків (1994) [15]; Л. Гнатенко – становлення староукраїнського графіко-орфографічного узусу системи голосних у релігійних і ділових пам'ятках останньої чверті XIV – першої чверті XVII ст. на основі взаємодії двох правописних систем: давньоукраїнської та південнослов'янської (1997) [16]; М. Іваннікова здійснила історико-кодикологічне та джерелознавче дослідження й запропонувала методiku описування кириличної світської книги XVII ст. з фондів ІР НБУВ (2003) [17], Е. Клименко дослідила музичну крюкову рукописну книгу XII – початку XX ст. в Україні з фондів ІР НБУВ і виконала її комплексне наукове описування (2007) [18].

Найбільш комплексно середньовічна східнослов'янська, зокрема й українська, рукописна книга вивчається в ІР НБУВ: напрями дослідження

давніх рукописних кодексів, у тому числі й XVII ст., розглядаються в роботах Л. Дубровіної, у співавторстві зі співробітниками ІР – «Научное описание рукописных книг в Институте рукописи Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского и создание базы данных «Кодекс»» (Дубровина, Иванова 2002), «Кодикологічні, кодикографічні, палеографічні та археографічні дослідження Інституту рукопису НБУВ: бібліографічний огляд (1988–2003 рр.)» (Дубровіна, Гальченко 2004), «Кодикологічні, палеографічні та археографічні дослідження рукописних книг в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (кінець 80-х рр. XX ст. – початок XXI ст.)» (2006) та ін. [19].

У сучасній українській історіографії порушується питання про необхідність і проблеми створення сучасних наукових археографічних каталогів описів слов'янських рукописних книг XVII ст.

На важливості проведення наукових описів кирилических рукописних книг ІР НБУВ наголошується Л. Дубровіною та О. Івановою в статті «Научное описание рукописных книг в Институте рукописи Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского и создание базы данных «Кодекс»» (2002) [20]. М. Іванніковою в роботах «Рукописні книги XVII ст. та рукописно-книжні зібрання Інституту рукопису НБУВ» (загальний огляд колекцій та зібрань за фондами) та «Проблеми створення наукового каталогу слов'янської рукописної книги XVII ст. з фондів НБУВ: принципи датування» (2002) [21] вказано на необхідність укладання наукового каталогу XVII ст., надано інформацію про слов'янську рукописну книгу XVII ст., порушено деякі проблеми атрибуції кодексів. Короткий огляд монастирських збірок ІР НБУВ, до складу яких входять і рукописні книги XVII ст., тезово наведено М. Яроцькою (М. Іванова) [22]. Історія описування та датування кирилическої рукописної книги XVII ст. у зібранні Бібліотеки Історико-філологічного інституту князя Безбородька розглянута Т. Добрянською, більше уваги приділено саме українській книзі (2012) [23]. Також робота Т. Добрянської присвячена проблемі датування українських кодексів XVII ст. Церковно-археологічного музею при Київській духовній академії в каталозі О. Лебедева [24].

У спеціальних роботах розглянуто книжний репертуар української кирилическої рукописної книги XVII ст., досліджено й описано пам'ятки, що зберігаються у фондах ІР НБУВ, зокрема *світській книзі* – вже згадуване дисертаційне дослідження та ряд статей М. Іваннікової; *історичній книзі* – студія О. Апанович «Историческая рукописная книга XVII–XVIII вв. в фондах Центральной научной библиотеки АН УССР» (1978) [25]. Ряд статей присвячений вивченню записів писців, власників

та дарчих в кодексах XVI–XVIII ст. IP НБУВ [26]. Важливими для нашої проблематики є роботи В. Ульяновського та Н. Яковенко «Київський літопис першої чверті XVII ст.» (1989) [27], «Український переклад Хроніки Стрийковського кінця XVI – початку XVII століття» (1993) [28] та О. Толочка «Український переклад «Хроніки...» Мацея Стрийковського з колекції О. Лазаревського та історіографічні пам'ятки XVII століття (Український хронограф і «Синопис»)» (1996) [29] та ін. *Полемічним та полеміко-догматичним книгам* та творам у складі збірників присвячені стаття В. Земи «Полеміко-догматичні збірки XVI – початку XVII ст.» (2001) [30] та деякі інші роботи дослідника; *Учительним Євангеліям* – стаття М. Іванової (Яроцької) «Пам'ятки книжкового мистецтва: рукописні Учительні Євангелія XVII ст. з монастирських бібліотек м. Києва» (2006) [31]; *Службник і Требник архієрейський 1632 р.* на нових наукових засадах описаний й досліджений О. Івановою [32]. Більш плідно розвиваються дослідження в галузі музичної кодикології та археографії українських кодексів, розглядаються й загальні питання специфіки вивчення музичних кодексів та здійснюються описи. Прикладом цього є статті Ю. Ясиновського «Нотні рукописи у фондах ЦНБ АН УРСР (Ірмологіони)» (1982) [33], Л. Корній та Л. Дубровіної «Турійський Ірмолой початку XVII ст. – стародавня пам'ятка церковного співу в Україні» (1994) [34]. Л. Дубровіною та О. Івановою розглянуто півчі богослужбові книги в репертуарі рукописних книг з фондів IP НБУВ (2003) [35]. Е. Клименко за фондами IP НБУВ проводяться музично-кодикологічні дослідження й описування кодексів, зокрема, їй належать статті «Музична знаменна рукописна книга кириличного письма XVI–XVII ст. у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (2004), «Основні принципи опису музичної знаменної рукописної книги кириличного письма XII – початку XX ст...» (2005), «Принципи кодикологічного опису півчих знаменних рукописів...» (2007), «Специфіка кодикологічних досліджень півчих кириличних рукописних книг...» (2007), «Джерелознавчі дослідження безлінійних співочих рукописних книг...» (2008), «Кириличні співочі рукописи монодійної традиції XII – початку XX ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (2011) [36] та деякі інші [37].

Окремі рукописні кодекси XVII ст. IP НБУВ описані в каталозі Л. Гнатенко «Просвітителі Кирило і Мефодій у писемних джерелах Інституту рукопису ЦНБ НАН України: Каталог рукописів другої половини XV – першої чверті XX ст.» (1995) [38], в каталозі Ю. Ясиновського «Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16–18 століть: Каталог і кодикологічно-палеографічне дослідження» (1996) [39], в дослідженні

та каталозі Л. Корній, Л. Дубровіної «Болгарській наспів з рукописних нотолінійних Ірмолоїв України кінця XVI–XVII ст.» (1998) [40], в роботах О. Шевчук, зокрема в статті «Київський наспів у контексті багаторозспівності (за матеріалами півчих книг XVII–XVIII ст.)» (1995) [41], в монографічній студії Г. Чуби «Українські рукописні учительні Євангелія. Дослідження, каталог, описи», написаній за пам'ятками другої половини XVI – першої половини XVII ст. (2011) [42].

Атрибуції кодексів XVII ст., що зберігаються в ІР НБУВ, присвячено такі роботи: М. Іваннікова, О. Іванова «Рукописна кирилична книга XVI–XVII ст.: основні принципи атрибуції» (2002), М. Іваннікова «Проблеми створення наукового каталогу слов'янської рукописної книги XVII ст. з фондів НБУВ: принципи датування» (2002) [43]. Методи графіко-орфографічної атрибуції українських кодексів запропоновані Л. Гнатенко в праці «Середньоболгарські орфограми як засіб ідентифікації часу написання староукраїнських конфесійних пам'яток» (2000) [44].

Питанням філігранології та вивченню водяних знаків східнослов'янських, зокрема українських, кодексів XVII ст. присвячена робота М. Іваннікової «Філігранологічний аналіз у кодикології рукописних книг XVII ст. (на прикладі Руського Хронографа редакції 1620 р.)» (2002) [45].

Графіко-орфографічним особливостям української рукописної книги ІР НБУВ, зокрема датованої початком XVII ст., приділено увагу в таких роботах Л. Гнатенко: «Графіко-орфографічні особливості староукраїнського узусу в правописі голосних конфесійних рукописних пам'яток останньої чверті XIV – першої чверті XVII ст.» (1996), «Правопис приголосних та буквених знаків у староукраїнських конфесійних писемних пам'ятках (у зв'язку з другим південнослов'янським графіко-орфографічним впливом)» (2000), «Графіко-орфографічні особливості передачі звука «йот» в староукраїнських пам'ятках другої половини XIV – початку XVII ст.» (2010) [46] та в ін. Графіко-орфографічну систему Патерика Києво-Печерського 1553–1554 та 1657–1658 рр. розглянуто в зв'язку з граматикую М. Смотрицького в дослідженні Г. Щокань (2007) [47].

Вивченню оправи східнослов'янських кодексів, зокрема й українських XVII ст., присвячена монографічна студія О. Гальченко «Оправа східнослов'янських рукописних книг та стародруків в Україні: історія, структура, опис» (2005) [48] та статті [49].

З'явилися праці, присвячені писцям українських рукописних кодексів, зокрема й майстрам XVII ст. Більш плідно цим питанням займалися, переважно, М. Боянівська та Я. Запаско. Ними було написано монографічні студії та статті, в яких подано дані й про писців кодексів

ІР НБУВ: М. Боянівська «Переписувачі книжок як культурні діячі України. XV – перша половина XVII ст.» (1994), «Світські переписувачі книжок в Українській книгописній культурі XV – середини XVII століть» (1997), «Причинок до створення словника українських книжників XI–XVIII ст.» (1999) [50]; Я. Запаско «Доброписці тоді славні були. Нариси з історії українського рукописного мистецтва» (до видання автором складено й словник майстрів української рукописної книги) (2003) [51].

Вивченням художнього оформлення української рукописної книги переважно займався Я. Запаско, яким досліджувалися й кодекси XVII ст., що зберігаються в ІР НБУВ. Найпершими вагомими студіями стали його книги «Орнаментальне оформлення української рукописної книги» (1960) [52], «Мистецтво книги на Україні в XVI–XVIII ст.» (1971) [53]. У монументальній праці «Українська рукописна книга» (1995) [54] в двох розділах «Мистецтво української рукописної книги: друга половина XVI – перша половина XVII століття» та «Мистецтво української рукописної книги: друга половина XVII–XVIII століття» прослідковано особливості оформлення кодексів XVII ст. У каталожній частині даної праці подано 128 повних описів рукописних книг від XI до першої чверті XVIII ст., серед яких є й чотири описи українських кодексів XVII ст. ІР НБУВ. У наступних монографіях дослідника також приділяється увага українській рукописній книзі цього періоду – «Мистецькі рукописні пам'ятки України» (1997), «Ошатність української рукописної книги» (1998) [55].

Опрацьована історіографія з дослідження й описування української рукописної книги дала можливість отримати археографічну та кодиколого-палеографічну інформацію щодо ступеню описування на сучасних наукових засадах української рукописної книги XVII ст., яка зберігається в колекціях та зібраннях ІР НБУВ. За нашими даними, проведено й опубліковано 29 розширених описів пам'яток та 30 коротких описів, з яких нами досліджено 19 рукописів:

1. Розширені описи: **Ф. I**, № 177 [36, № 50, с. 187–190]; № 761 [36, № 5, с. 77–81]; № 3367 [40, № 6, с. 27–28], № 5540 [30, с. 53, 65–67, додат. 11], № 7475 [40, № 10, с. 30–31]. **Ф. V**, № 746 [36, № 6, с. 81–83]. **Ф. VIII**, № 20 М [40, № 7, с. 28–29]; № 206 М [30, с. 52, 60, додат. 8]. **Ф. XXVIII**, № 790 [34,]. **Ф. 301 Петров**, № 346 [40, № 9, с. 30–31], № 350 [40, № 4, с. 25–26], № 646 [40, № 12, с. 32]. **Ф. 301 Лебедєв**, № 48 [31, с. 41–42], № 93 [54, № 124, с. 442–443,], № 143 [56, № 243, с. 395–396], № 148 [36, № 10, с. 93–101], **Ф. 306**, № 287 [42, № 73, с. 147–148]. **Ф. 307**, № 476 [30, с. 52, 59–60, додаток 7], № 529 [31, с. 41; 60, № 29, с. 84–86], № 537 [56, № 182, с. 315–318, опис Л. Гнатенко]. **Ф. 308**, № 560 [54, № 119, с. 429–430, 431]. **Ф. 312**, № 33 [31, 2006, с. 41–42], № 35 [54, № 116, с. 423–426], № 60

[42, с. 316–323], № 112 [40, № 8, с. 29], № 113 [36, № 5, с. 77–81], № 180 [42, № 83, с. 163–165]. **Ф. 313**, № 15 [42, № 42, с. 107–109], № 16 [42, № 26, с. 78–80].

2. Короткі описи з уточненням назви, походження та часу написання рукописів: **Ф. I**, № 171 [38, № 43, с. 63, № 75, с. 82–83; 29, с. 170]; № 57487 (Лазаревський, № 48) [28, с. 9, 29, с. 159]. **Ф. VIII**, № 113 М [38, № 39, с. 61, № 14, с. 42–43, № 73, с. 81]. **Ф. XXX**, № 89 [38, № 44, с. 63–64]. **Ф. 301 Петров**, № 178/І [38, № 19, с. 46], № 178/ІІ [38, № 13, с. 42], № 333 [56, № 218, с. 367–368, опис Л. Гнатенко], № 334 [56, № 221, с. 370–371, опис Л. Гнатенко], № 580 [47]. **Ф. 301 Лебедєв**, № 86 [24, с. 381–382], № 87 [24, с. 382–383], № 88 [24, с. 383], № 89 [24, с. 383–384], № 90 [24, с. 384], № 91 [24, с. 384], № 96 [24, с. 384–385], № 195 [24, с. 385], № 215 [23, с. 385–386], № 226 [24, с. 386–387], **Ф. 306**, № 359 [38, № 47, с. 65, № 76, с. 83]. **Ф. 310**, № 11 [23, с. 453], № 17 [23, с. 453], № 28 [23, с. 454], № 31 [23, с. 454], № 118 [23, с. 456], № 155 [23, с. 457], № 158 [23, с. 457], № 174 [23, с. 457]. **Ф. 312**, № 169 [38, № 23, с. 49]. **Ф. 313**, № 9 [38, № 1, с. 33, № 10, с. 40].

Отже, проведений огляд історіографії вивчення й описування української кириличної рукописної книги XVII ст., яка зберігається в зібраннях і колекціях Інституту рукопису НБУВ, засвідчив, що вона ще не стала цілісним об'єктом історико-кодикологічного та джерелознавчого дослідження, адже основні методичні принципи та специфічні особливості її кодикологічно-палеографічного та археографічного описування досі не визначені. Актуальними залишаються питання атрибуції української книги, встановлення основних об'єктивних критеріїв її виокремлення з масиву східнослов'янського книжкового спадку цього періоду. На даному етапі необхідним є проведення критичного перегляду описів українських кодексів в опублікованих книжних каталогах фондів кінця XIX – початку XX ст. Порівняно невелика кількість рукописів має сучасні наукові описи.

Список використаних джерел

1. Дубровіна Л. А. Кодикологія та кодикографія української рукописної книги / Л. А. Дубровіна. – К. : Ін-т укр. археографії, 1992. – 262 с.; Дубровіна Л. А. Кодикографія української та східнослов'янської рукописної книги і кодикологічна модель структури формалізованого опису рукопису / Л. А. Дубровіна, О. М. Гальченко, О. А. Іванова – К. : Ін-т укр. археографії, 1992. – 153 с.; Дубровіна Л. А. Кодикологічні, палеографічні та археографічні дослідження рукописних книг в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (кінець 80-х рр. XX ст. – початок XXI ст.) / Л. А. Дубровіна // Вісник Львівського

університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – Вип. 1. – Львів, 2006. – С. 20–30.

2. Петров Н. И. Описание рукописей Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии / Н. И. Петров. – К., 1875–1879. – Вып. 1–3. – 683, CVII с.; Петров Н. И. Описание рукописных собраний, находящихся в городе Киеве / Н. И. Петров. – М., 1891. – Вып. 1 : Собрание рукописей Московского митрополита Макария (Булгакова), Мелецкого монастыря на Волыни, Киево-Братского монастыря и Киевской духовной семинарии. – VIII, 321 с.; Петров Н. И. Описание рукописных собраний, находящихся в городе Киеве / Н. И. Петров. – М., 1896. – Вып. 2 : Собрания рукописей Киево-Печерской лавры, Киевских монастырей Златоверхо-Михайловского, Пустынно-Никольского, Выдубицкого и женского Флоровского и Десятинной церкви. – 294 с.; Петров Н. И. Описание рукописных собраний, находящихся в городе Киеве / Н. И. Петров. – М., 1904. – Вып. 3: Библиотека Киево-Софийского собора. – IV, 307, VIII с.

3. Лебедев А. Рукописи Церковно-археологического музея Императорской Киевской духовной академии / А. Лебедев. – Саратов, 1916. – Т. 1. – II, 472 с.

4. Описание рукописей Почаевской лавры, хранящихся в библиотеке музея при Киевской духовной академии / составил В. Березин – К., 1881. – 81 с.

5. Маслов С. И. Обзор рукописей библиотеки Имп. университета Св. Владимира / С. И. Маслов. – К. : Тип. Имп. ун-та св. Владимира, 1910. – 42 с.

6. Описание рукописей библиотеки Историко-филологического института князя Безбородко в г. Нежине / сост. под ред. М. Сперанского – М., 1900. – 143 с.; Описание рукописей библиотеки Историко-филологического института князя Безбородко в г. Нежине (Окончание) / сост. М. Сперанским. – М., 1901. – 39 с.; Рукописное собрание библиотеки Историко-филологического института князя Безбородко в г. Нежине. Приобретения 1901–1903 гг. / описание сост. М. Сперанским. – Нежин, 1903. – 28 с. Рукописное собрание библиотеки Историко-филологического института князя Безбородко в г. Нежине. Приобретения 1904–1905 гг. / описание сост. М. Сперанским. – Нежин, 1905. – 40 с.

7. Щеглова С. А. Описание рукописей Киевского художественно-промышленного и научного музея имени Государя Императора Николая Алексеевича / С. А. Щеглова. – Пг., 1916. – 112 с.

8. Міщук С. М. Збирання та наукове описування рукописно-книжкової спадщини України (друга половина XIX–30-ті роки XX ст.). Історіографія. Бібліографія / С. М. Міщук / Відп. ред. Л. А. Дубровіна. – К. : Полісся, 2009. – 380 с. : іл.

9. Міщук С. М. Рукописні та книжкові зібрання Волині у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: історія, склад, наукове дослідження / С. М. Міщук. – К., 2007. – 242 с. : іл; Міщук С. Рукописно-книжкова спадщина Волині в другій половині XIX – 30-х рр. XX ст. : дослідження опис, доля / С. М. Міщук // Волинські історичні записки : зб. наук. пр. – 2008. Т. 1. – С. 105–116.

10. Іваннікова М. К. Основні напрями вивчення української рукописної книги XVII ст. в Україні у другій половині XIX–XX ст. / М. К. Іваннікова // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2002. – Т. 8. – С. 124–129.

11. Іваннікова М. К. Рукописні книги XVII ст. та рукописно-книжні зібрання Інституту рукопису НБУВ / М. К. Іваннікова // Библиотечное дело и краеведение: Сборник научных трудов. – К. ; Симферополь, 2002. – Вып. 4. – С. 5–10.
12. Добрянська Т. А. Українська кирилична рукописна книга XVII ст. як об'єкт кодикології, палеографії, філігранології, мистецтвознавства та археографії в 90-х роках XX – 10-х роках XXI ст. : історіографічний аспект / Т. А. Добрянська // Рукописна та книжкова спадщина України : Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. – К., 2012. – Вип. 16. – С. 342–361.
13. Боянівська М. Б. Українська рукописна книга в XV– першій половині XVII ст.: Виробництво і поширення : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / М. Б. Боянівська; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 1994. – 26 с.
14. Фрис В. Я. Кирилична рукописна книга в Україні XVI – першої половини XVII ст.: кодикологія та регіональні особливості : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / В. Я. Фрис; Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 1994. – 25 с.
15. Гальченко О. М. Оправа українських рукописних книг та стародруків як об'єкт кодикографії : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / О. М. Гальченко; НАН України; НБУВ. – К., 1994. – 18 с.
16. Гнатенко Л. А. Староукраїнський правопис останньої чверті XIV – першої чверті XVII ст. у зв'язку з проблемою другого південнослов'янського графіко-орфографічного впливу (Букви на позначення голосних звуків) : автореф. дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.01 / Л. А. Гнатенко; Інститут української мови. – К., 1997. – 28 с.
17. Іваннікова М. К. Кирилична світська книга XVII ст. в фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: історико-кодикологічний опис : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / М. К. Іваннікова; НАН України; НБУВ. – К., 2003. – 18 с.
18. Клименко Е. С. Музична крюкова рукописна книга XII – початку XX ст. в Україні: історико-кодикологічний опис : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Е. С. Климено; НАН України; НБУВ. – К., 2007. – 20 с.
19. Дубровина Л. А. Научное описание рукописных книг в Институте рукописи Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского и создание базы данных «Кодекс» / Л. А. Дубровина, О. А. Иванова // Архівознавство, археографія, джерелознавство. – 2002. – Вип. 5. – С. 45–55; Дубровина Л. А. Кодикологічні, кодикографічні, палеографічні та археографічні дослідження Інституту рукопису НБУВ: бібліографічний огляд (1988–2003 рр.) / Л. А. Дубровина, О. М. Гальченко // Спеціальні історичні дисципліни : питання теорії та методики : до 10-річчя заснування від. спеціальних іст. дисциплін Ін-ту історії України НАН України : зб. наук. пр. : у 2 ч. – К., 2004. – Чис. 11, ч. 2. – С. 44–65; Дубровина Л. А. Развитие кодикологических исследований в Институте рукописи Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского, 1988–2003 / Л. А. Дубровина // Федоровские чтения, 1976–2005. – М. : Наука, 2005. – С. 613–627; Дубровина Л. А. Кодикологічні дослідження Інституту рукопису Національної

бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Давня македонська рукописна книга / Л. А. Дубровіна, Л. А. Гнатенко // Українсько-македонський науковий збірник. – К., 2005. – Вип. 2. – С. 288–304; Дубровіна Л. А. Кодикологічні, палеографічні та археографічні дослідження рукописних книг в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (кінець 80-х рр. XX ст. – початок XXI ст.) / Л. А. Дубровіна // Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – Вип. 1. – Львів, 2006. – С. 20–30.

20. Дубровіна Л. А. Научное описание рукописных книг в Институте рукописи Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского и создание базы данных «Кодекс» / Л. А. Дубровіна, О. А. Іванова // Архівознавство, археографія, джерелознавство. – 2002. – Вип. 5. – С. 45–55.

21. Іваннікова М. К. Рукописні книги XVII ст. та рукописно-книжні зібрання Інституту рукопису НБУВ / М. К. Іваннікова // Библиотечное дело и краеведение : сб. науч. тр. ВГП. 4. – К. ; Симферополь, 2002. – Вип. 4. – С. 5–11; Іваннікова М. К. Проблеми створення наукового каталогу слов'янської рукописної книги XVII ст. з фондів НБУВ: принципи датування / М. К. Іваннікова // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2002. – Вип. 9. – С. 334–344.

22. Яроцька (Іванова) М. В. Рукописні книги XVII ст. з монастирських збірок у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: питання наукового опису / М. В. Яроцька // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2005. – Вип. 10. – С. 438–442.

23. Добрянська Т. А. Кирилична рукописна книга XVII ст. у зібранні Бібліотеки Історико-філологічного інституту князя Безбородька: історія описування та датування / Т. А. Добрянська // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2012. – Вип. 34. – С. 446–461

24. Добрянська Т. А. До проблеми датування українських кирилических кодексів XVII ст. із колекції Церковно-археологічного музею при Київській духовній академії в каталозі О. Лебедева / Т. А. Добрянська // Рукописна та книжкова спадщина України : Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. – К., 2013. – Вип. 17. – С. 380–389.

25. Апанович Е. М. Историческая рукописная книга XVII–XVIII вв. в фондах Центральной Научной библиотеки АН УССР / Е. М. Апанович // Книга в России до середины XIX века. Отдельный оттиск. – Л. : Наука, 1978. – С. 195–204.

26. Апанович Е. М. Записи на рукописных книгах ЦНБ АН УССР / Е. М. Апанович // Проблемы рукописной и печатной книги : [Сб. науч. тр.]. – М. : Наука, 1976. – С. 70–86; Апанович Е. М. Вкладные, владельческие, дарственные записи и приписки переписчиков XVI–XVIII вв. на рукописных книгах ЦНБ АН УССР / Е. М. Апанович // История книги и издательского дела : сб. науч. тр. – Л., 1977. – С. 22–52; Апанович Е. М. Исторические записи на старопечатных и рукописных древних книгах / Е. М. Апанович // История СССР. – М., 1979. Отд. отт.

27. Ульяновський В. І. Київський літопис першої чверті XVII ст. / В. І. Ульяновський, Н. М. Яковенко // Український історичний журнал. – 1989. – № 2. – С. 107–109.

28. Ульяновський В. І. Український переклад Хроніки Стрийковського кінця XVI – початку XVII століття / В. І. Ульяновський, Н. М. Яковенко // Рукописна і книжкова спадщина України. – Вип. 1. – К., 1993. – С. 5–12.

29. Толочко О. П. Український переклад «Хроніки...» Мацея Стрийковського з колекції О. Лазаревського та історіографічні пам'ятки XVII століття (Український хронограф і «Синопис») / О. П. Толочко // Записки НТШ. – Том ССХХХ. Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – Львів, 1996. – С. 158–181.

30. Зема В. Є. Полеміко-догматичні збірки XVI – початку XVII ст. / В. Є. Зема // Український історичний журнал. – К., «Наукова думка», 2001. – № 5. – С. 43–74.

31. Іванова М. В. Пам'ятки книжкового мистецтва: рукописні Учительні Євангелія XVII ст. з монастирських бібліотек м. Києва / М. В. Іванова // Вісник Книжкової палати. – К., 2006. – № 9. – С. 37–42.

32. Іванова О. А. Службник і Требник архієрейський 1632 року: кодико-логічний опис / О. А. Іванова // Рукописна та книжкова спадщина України : Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. – Вип. 16. – К., 2012. – С. 316–323.

33. Ясиновський Ю. П. Нотні рукописи у фондах ЦНБ АН УРСР (Ірмологіони) / Ю. П. Ясиновський // Фонди відділу рукописів Центральної наукової бібліотеки АН УРСР : збірник наук. праць. – К., 1982. – С. 130–154.

34. Корній Л. П. Турійський Ірмолой початку XVII ст. – стародавня пам'ятка церковного співу в Україні / Л. П. Корній, Л. А. Дубровіна // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 1994. – Вип. 2. – С. 22–30.

35. Дубровіна Л. А. Півчі богослужбові книги у репертуарі рукописних книг у фонді Інституту рукопису / Л. А. Дубровіна, О. А. Іванова // Рукописна та книжкова спадщина України : Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. – Вип. 8. – К., 2003. – С. 71–79.

36. Клименко Е. С. Кириличні співочі рукописи монодійної традиції XII – початку XX ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : історико-кодикологічне дослідження : каталог : палеографічний альбом / Е. С. Клименко, О. М. Гальченко; редкол.: Л. А. Дубровіна (голова) [та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – 305 с. : іл.

37. Клименко Е.С. Музична знаменна рукописна книга кириличного письма XVI–XVII ст. у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Е. С. Клименко // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2004. – Вип. 9. – С. 188–202; Клименко Е. С. Основні принципи опису музичної знаменної рукописної книги кириличного письма XII – початку XX ст. (за матеріалами Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) / Е. С. Клименко // Рукописна та книжкова спадщина України. – Вип. 10. – К., 2005. – С. 290–301; Клименко Е. С. Музична рукописна книга у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Е. С. Клименко // Документознавство, бібліотекознавство. Інформаційна діяльність : проблеми науки, освіти, практики. Матеріали

II Міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2005 – С. 216–218; Клименко Е. С. Принципи кодикологічного опису півчих знаменних рукописів (на матеріалах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) / Е. С. Клименко // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 21–23 трав. 2007 р. – К., 2007. – С. 329–330; Клименко Е. С. Специфіка кодикологічних досліджень півчих кирилических рукописних книг (на матеріалах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) / Е. С. Клименко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – К., 2007. – № 2. – С. 64–69; Клименко Е. С. Музичні знаменні рукописи поморської традиції у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Е. С. Клименко // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2007. – Вип. 11. – С. 200–213; Клименко Е. С. Півчі знаменні старообрядницькі рукописи у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Е. С. Клименко // Спеціальні іст. дисципліни : питання теорії та методики. – К., 2007. – Вип. 14. – С. 34–42; Клименко Е. С. Джерелознавчі дослідження безлінійних співочих рукописних книг із фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Е. С. Клименко // Волинські історичні записки: зб. наук. праць. – Т. 1. – Житомир : Вид-во Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка, 2008. – С. 201–207; Безлінійні церковно-співочі книги у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Е. С. Клименко // Наук. вісн. НМАУ. – К., 2009. – Вип. 88. – С. 139–141.

38. Гнатенко Л. А. Просвітителі Кирило і Мефодій у писемних джерелах Інституту рукопису ЦНБ НАН України : каталог рукописів другої половини XV – першої чверті XX ст. / уклад., передм. Л.А. Гнатенко, вступ. ст. П. С. Соханя, відп. ред. П. С. Соханя, О. С. Онищенко. – К. : НАН України, Інститут рукопису, Центральна наукова бібліотека ім. В. І. Вернадського, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 1995. – 113 с. : 16 вклейок.

39. Ясиновський Ю. П. Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16–18 століть : каталог і кодикологічно-палеографічне дослідження / Ю. П. Ясиновський / ред.: Я. Д. Ісаєвич, О. С. Цалай-Якименко. – Львів : Місіонер, 1996. – 623 с. – Львів : Місіонер, 1996. – 623 с. – (Серія «Історія української музики»).

40. Корній Л. П. Болгарській наспів з рукописних нотолінійних Ірмолоїв України кінця XVI–XVII ст. / Л. П. Корній, Л. А. Дубровіна; передм. П. С. Соханя. Вст. стаття Л. П. Корній. – К., 1998. – 322 с. (Серія «З історії музичної спадщини»).

41. Шевчук О. П. Київський наспів у контексті багаторозспівності (за матеріалами півчих книг XVII–XVIII ст.) / О. П. Шевчук // Збірник наукових та науково-методичних праць кафедри фольклору та етнографії. – К. : Київський держ. ін-т культури, 1995. – С. 86–107.

42. Чуба Г. Українські рукописні учительні Євангелія. Дослідження, каталог, описи / Г. Чуба. – К. : Львів: Свічадо, 2011. – 223 с.

43. Іваннікова М. К. Рукописна кирилическа книга XVI–XVII ст.: основні принципи атрибуції / М. К. Іваннікова, О. А. Іванова // Архіви України. – К., 2002. –

№ 4–6. – С. 169–178; Іваннікова М. К. Проблеми створення наукового каталогу слов'янської рукописної книги XVII ст. з фондів НБУВ: принципи датування / М. К. Іваннікова // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2002. – Вип. 9. – С. 334–344.

44. Гнатенко Л. А. Середньоболгарські орфограми як засіб ідентифікації часу написання староукраїнських конфесійних пам'яток / Л. А. Гнатенко // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2000. – Вип. 3. – С. 266–277.

45. Іваннікова М. К. Філігранологічний аналіз у кодикології рукописних книг XVII ст. (на прикладі Руського Хронографа редакції 1620 р.) / М. К. Іваннікова // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2002. – Вип. 7. – С. 217–240.

46. Гнатенко Л. А. Поєднання палеографічних та орфографічних досліджень при вивченні староукраїнських писемних пам'яток / Л. А. Гнатенко // Український археографічний щорічник. К., 1999. Вип. 3–4. – С. 103–109; Гнатенко Л. А. Графіко-орфографічні особливості староукраїнського узусу в правописі голосних конфесійних рукописних пам'яток останньої чверті XIV – першої чверті XVII ст. / Л. А. Гнатенко // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 1996. – Вип. 3. – С. 39–57; Гнатенко Л. А. Правопис приголосних та буквених знаків у староукраїнських конфесійних писемних пам'ятках (у зв'язку з другим південнослов'янським графіко-орфографічним впливом) / Л. А. Гнатенко // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2000. – Вип. 6. – С. 11–21; Гнатенко Л. А. Графіко-орфографічні особливості передачі звука «йот» в староукраїнських пам'ятках другої половини XIV – початку XVII ст. / Л. А. Гнатенко // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2010. – Вип. 14. – С. 179–197.

47. Щокань Г. П. Графіко-орфографічна система Патерика Печерського (рукописів 1553–1554, 1657–1658 рр.) у зв'язку з граматикую М. Смотрицького / Г. П. Щокань // Актуальні проблеми української лінгвістики : теорія і практика / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – Вип. 15. – С. 88–98.

48. Гальченко О. М. Оправа східнослов'янських рукописних книг та стародруків в Україні : історія, структура, опис / О. М. Гальченко; відп. ред. Л.А. Дубровіна; НАН України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. Інститут рукопису. – К., 2005. – 378 с.

49. Гальченко Е. М. Археографическое описание украинского переплета XVI–XVIII вв. : к проблеме о терминологии / Е. М. Гальченко // Библиотека – Информатизация – Наука : тез. докл. и сообщ. Респ. науч. конф., 8–10 окт., 1990 г., Киев. – К., 1990. – Ч 2. – С. 59; Гальченко О. М. Оправи східнослов'янських рукописних книг та стародруків: спроба аналізу та опису / О. М. Гальченко // Записки НТШ. – 2000. – Т. ССXL : Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – С. 438–456; Гальченко О. М. Деякі питання методичних засад визначення композиційного рішення у декоративному оздобленні східнослов'янських оправ / О. М. Гальченко // Записки НТШ – Львів, 2006. – Т. 252 : Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – С. 440–464.

50. Боянівська М. Переписувачі книжок як культурні діячі України. XV – перша половина XVII ст. / М. Боянівська – Львів : Ін-т українознавства ім. Івана Крип'якевича, 1994. – 43 с.; Боянівська М. Світські переписувачі книжок в Українській книгописній культурі XV – середини XVII століть / М. Боянівська // Записки НТШ. – Том ССXXXIII. Праці Історично-філософської секції. – Львів, 1997. – С. 239–250; Боянівська М. Причинок до створення словника українських книжників XI–XVIII ст. : невідомі матеріали з рукописних фондів ЛНБ : Додаток: Матеріали до словника діячів українського книго-писання XVI–XVII ст. / М. Боянівська // Рукописна україніка у фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України та проблеми створення інформаційного банку даних : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 20–21 верес. 1996 р. – Львів, 1999. – С. 333–342.

51. Запаско Я. П. Доброписці тоді славні були. Нариси з історії українського рукописного мистецтва / Я. П. Запаско. – Львів : Афіша, 2003. – 176 с.

52. Запаско Я. П. Орнаментальне оформлення української рукописної книги / Я. П. Запаско. – К. : Изд-во Академії наук УРСР, 1960. – 180 с.

53. Запаско Я. П. Мистецтво книги на Україні в XVI–XVIII ст./ Я. П. Запаско. – Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1971. – 310 с.

54. Запаско Я. П. Українська рукописна книга / Я. П. Запаско. – Львів: Світ, 1995. – 480 с. : іл. – (Серія «Пам'ятки книжкового мистецтва»).

55. Запаско Я. Мистецькі рукописні пам'ятки України / Я. П. Запаско. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. – 80 с.; Запаско Я. П. Ошатність української рукописної книги / Я. П. Запаско. – Львів : Фенікс, 1998. – 136 с.

56. Іванова О. А. Слов'янська кирилична рукописна книга XVI ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : наук. кат. : палеогр. альбом / О. А. Іванова, О. М. Гальченко, Л. А. Гнатенко; редкол. : Л. А. Дубровіна (голова) та ін. – К., 2010. – 791 с. : іл.

T. Dobrianska

Ukrainian Cyrillic handwritten book of the XVII century from the fonds of the Manuscript Institute of VNLU: codicological-paleographic study and description

The article provides the historiographical review of the main trends in contemporary codicological-paleographic study and description of the Ukrainian Cyrillic handwritten book of the XVII century, which is deposited in book gatherings and collections of the Manuscript Institute of V. Vernadsky National Library of Ukraine. The conducted historiographical analysis is a significant indicator of the given period manuscript heritage processing and description degree. The purpose of our work is to reveal the latest published descriptions of the Ukrainian codes of the XVII century. In the publication we have determined the importance of the reviewed works in the modern scientific description of Ukrainian codes. We have noted that the Ukrainian Cyrillic handwritten book of the XVII century has not yet become a definite object of the historical-codicological and source studies, has not been properly processed as a complex and has

not been studied as a phenomenon of the general Ukrainian handwritten book culture so far. It is still necessary to study the latest published descriptions of Ukrainian codes for future researches.

Key words: Ukrainian Cyrillic handwritten book of the XVII century, historiography, codicology, paleography, filigranology, archeographic description.

Т. А. Добрянская

Украинская кириллическая рукописная книга XVII ст. из фондов Института рукописи НБУВ: кодиколого-палеографическое изучение и описание

В статье представлен историографический обзор основных направлений современного кодиколого-палеографического изучения и описания украинской рукописной кириллической книги XVII в., которая хранится в книжных собраниях и коллекциях Института рукописи Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского. Проведенный анализ историографии является важным показателем оценки степени обработки и описания рукописного наследия означенного периода. Целью нашей работы является выявление опубликованных новейших описаний украинских кодексов XVII ст. Определено значение рассмотренных работ в современном научном описании украинских кодексов. Отмечено, что на сегодня украинская кириллическая рукописная книга XVII в. еще не стала целостным объектом историко-кодикологического и источниковедческого исследования, не получила должной комплексной обработки и не исследована как явление общеукраинской рукописной книжной культуры. Необходимым остается изучение опубликованных новейших описаний украинских кодексов для дальнейших исследований.

Ключевые слова: украинская кириллическая рукописная книга XVII в., историография, кодикология, палеография, филигранология, археографическое описание.